

Som de flesta av mina åhörare redan förut veta, så är jag ju född i Finland samt att jag till största delen varit bosatt i Finland och Estland ända till juni 1924, då jag kom. I dessa länder timade under världskrigets sista år en hel del märkliga händelser och det är därför min avsikt att i helt korta ordalag skildra några av mina minnen från denna tid.

Några minnen från orosåren i Österled.

Låt oss därför göra ett hopp tillbaka i tiden, till mars 1917. Jag hade då redan bott cirka 2 år med mina föräldrar i Reval. Det stora världskriget hade utbrutit och under hela dess tid led Estland oerhört. Alla dess vapenföra män mobiliserades för den ryska arméns räkning. Hästar, nötkreatur, spannmål o.s.v. uttogos med våld. Allt detta jämte arbetskraftens bortförande ur landet försämrade det ekonomiska tillståndet.

Men så kom den stora explosionen, den ryska revolutionen, som på en gång framdrog all nöd och brist i öppen dag.

Helt plötsligt såg jag den 5 mars att det brann i det inre av staden och så småningom fick jag veta att det var "Dicke Margareta" som stod i ljusan låga. "Dicke Margareta" var ett av tornen i den gamla stadsmuren och som användes till fängelse för politiska fångar.

Att något var i görningen märktes rätt snart, då man senare observerade ett stort antal militärer på det utanför vårt hus belägna exercisfältet samt i gatorna. Den vanliga ordningen och disciplinen saknades fullständigt. Från de kringliggande kasernerna strömmade soldater ut, vilka samlades på fältet. Det dröjde ej länge förrän skott började knalla i alla hörn och kanter av detsamma. Mina föräldrar som gått ut för att få höra orsaken till det skedda fingo veta av en granne, en estnisk köpman, att i St. Petersburg rådde full revolution, som nu även utbrutit härstädes.

Soldaterna upptäckte snart till sin stora glädje att de alla tillhörde samma parti, varför de började spara på krutet, men ej på röstorganen, ty under avsjungandet av vilda sånger tågade de sedan upp till ett närbeläget fängelse, som efter det fångarna utsläppts, antändes.

Före sammandrabbningen hade de hunnit skjuta "Dicke Margaretas" direktör, avsätta stadens kommandant samt mörda några högre officerare.

Efter mörkrets inbrott kände man sig ganska illa till mods då man blickade ut och på flera håll såg ryssarnas jättebrasor slå upp i höjden.

Flera veckor framåt hördes natt och dag gevärsskott i när och fjärran, men dessa var för det mesta av ofarlig natur.

De flesta av stadens officiella tjänstemän hade avsatts och de revolutionära hade tagit makten i sina händer. Revolutionära tal höllos titt och tätt och bl.a. hade jag en gång tillfälle att höra Rysslands därvarande främste man, Alexander Kerensky. Han åtföljdes av en gammal kvinna vid namn Iekaterina Breshko-Breshkovskaya, kallad "revolutionens mormor" och som för någon vecka sedan fyllde 85 år. På 1870-talet ställde hon sig i den ryska revolutionens led och blev 1874 invecklad i den stora process, som då inleddes mot de revolutionära.

Undersökningarna i rättegången drog ut i 4 år; av 215 anklagade voro då 193 kvar i livet och rättegången bär i den ryska revolutionshistorien namnet "de 193:s process". Hon dömdes då till 5 års straffarbete och livstids förvisning till Sibirien. År 1896 lyckades hon emellertid återvända till Ryssland och gjorde därpå en agitationsresa till Amerika. 1907 blev hon ånyo häktad och satt 3 år i Peter-Pauls-fästningen, varifrån hon förvisades till Sibirien. Nu hade hon återvänt och hennes återfärd blev ett formligt triumftåg.

Som man lätt kan förstå infördes i stället för den kasserade vit-blå-röda flaggan den helröda. Första maj, som detta år inföll på en söndag, beslöt de revolutionära att fira på ett värdigt sätt, och därför skulle den röda flaggan hissas på alla hus. Som vår flaggstång stod tom, fingo vi rätt tidigt på morgonen besök av en milis som befallde oss att hissa upp flaggan. Ja, sade vi, men vi har ingen. Ni har väl något rött tyg då? Nej, det hade vi för tillfället inte. Ja, men det

hjälp er ej, ni måste ha något rött på flaggstången. Efter diverse besvär hittades en gammal handduk, som i en hast färgades röd och upphissades, till milisens stora förtjusning. Sommarmånaderna tillbragte jag i Finland på vårt sommarställe vid Kymmene älv, som ofta spelat en stor roll i Sveriges historia. Bl.a. blev den år 1743 Sveriges gräns mot Ryssland. Vidare ligger här de beryktade orterna Anjala och Värälä.

Återresan till Reval anträdde i början av september, dock med stor tvekan, ty under sommaren hade de tyska trupperna inträngt i Riga och alltså kunde man befara att de snart skulle marschera mot Reval. I händelse av att detta skett skulle tyskarna helt säkert fått göra samma erfarenheter som Napoleon I gjort då han besökte Ryssland, ryssarna skulle ha flytt, bränt och förstört allt de lämnade efter sig.

Dessutom hade tyska flygplan och zepp kretsat över Reval och nedkastat bomber, bl.a. på hamnen, skeppsvarvet och telegrafstationen, dock utan att några större skador skedde.

Ryssarna vidtogo dock anstalter för att förhindra tyskarna att från sjösidan intaga Reval, i det att de utlade flera minbälten, borttogo alla prickar, släckte alla fyror samt befallde att all båttrafik mellan Reval och Helsingfors skulle ske nattetid med släckta lanternor.

I enlighet med det sistnämnda beslutet avreste vi alltså sent en afton från Helsingfors, och denna resa blev intressant i ett par avseenden. Vid 1-tiden på natten väcktes vi av en stöt, som strax följdes av en annan. Passagerarna samlades i de mörka korridorerna och förhöllo sig ganska lugna, och någon panik utbröt aldrig. Frågan ”mina eller grundstötning” hördes från alla håll och så småningom kom svaret: Det var grundstötning. Denna hade skett i närheten av de utanför Reval liggande öarna Nargö och Wulfsö.

Efter en hastig påklädning kom jag upp på däck, där jag fick se alla de försök som gjordes för vår räddning. Strålkastaren var i verksamhet, och i dess sken såg man fästningen på Wulfsö samt Revals kyrkor och torn avteckna sig mot den svarta himlen.

Raketer skickades upp i luften och sirenen tjöt. Telegrafisten satt i sin hytt och arbetade, men erhöjll ej något svar. Allt syntes hopplost. En rysk matros kände sig föranlåten att utbrista – ”Här får vi nog stanna tills tysken hjälper oss!”

Under tiden företogs mätningar av vattenhöjden i fören, där en läcka uppstått och vattnet strömmat in. Någon direkt fara att fatyget skulle sjunka, ansågs inte föreligga.

Då all ljus- och ljudsignaler icke blevo observerade, beslöts det att 2:de styrmannen skulle i räddningsbåt ro över till Wulfsö och därifrån telefonera till Reval om hjälp. Den första båten, som firades ned, fylldes genast med vatten, ty den liknade mera ett såll än en båt. Den andra, som nu firades ned, var något bättre, ehuru styrmannen fick taga med sig en besättningskarl för att ösa. När han anlände till Wulfsö låg allt i mörker, och de få vakter han påträffade, befunno sig i Morfei armar.

Under det att han strövade där i mörkret, vände sig vinden. Vattnet började stiga och båten kom loss. Detta hände omkring 5 timmar efter grundstötningen, och med läckan provisoriskt tätad, ångade vi mot Reval, dit vi anlände i morgongryningen.

Av denna lilla episod kan var och en inse huru lätt det skulle ha varit för tyskarna att utaan något som helst besvär intaga Reval.

Under den närmast kommande tiden blev det allt oroligare i staden, ty inom hären och den vid Reval liggande stora flottan tog den bolsjevistiska riktningen fullständigt överhand, och soldaterna och matroserna, som trodde sig vara ”medborgare”, började lägga hinder i vägen för den borgerliga verksamheten. I och med de tyska härnarnas annalkande hade Estland redan kommit in i stridslinjen. Hundra tusentals ryska soldater och arbetare började anlända dit för att i Revals fästning bereda mark för bolsjevismen och utbreda den. De demoraliserade ryska härnarna, som utan motstånd flydde för fienden, blevo så mycket fäligare för sitt lands fredliga inbyggare. Plundringar och mord voro alldagliga företeelser.

Snett emot vårt hus låg en spritfabrik, och för att förhindra de ryska soldaterna att plundra densamma, började man inom fabriken i all tysthet tappa ut de 200.000 stop 96% sprit, som

funnos på lager. (1 stop är något mera än 1 liter.) Detta arbete gick emellertid mycket långsamt, och det dröjde ej länge, innan soldaterna fått reda på detta. Därför beslöto de att en dag bemäktiga sig spritfabriken. Sagt och gjort, de kommo i stora klungor, och då det visade sig att porten höll för deras attacker, praktiserade de sig över den 3 m. höga kalkstensmuren. Men deras glädje blev ej långvarig. Marinen hade alarmerats, och denna anlände med kulsprutor. Det karakteristiska smattrandet började och soldaterna kommo över muren fortare än förr. En del lyckades att förutom livhanken även rädda en 3 stops flaska med innehåll. Uppe på muren, som var c:a 1 m bred, uppstod det vilda slagsmål. Särskilt minns jag hur en matros utan förbarmande med sin bösskolv slog till en soldat i skallen, så att denne föll ned på gatan och blev liggande där.

Några timmar senare var större delen av gatan fylld av raglande och liggande soldater, de flesta dödfulla. Överallt smattrade kulsprutor och det vilda ryktet spreds att soldaterna under den kommande natten skulle ställa till ett blodbad, som saknade sin like i historien.

Mina föräldrar gjorde i ordning ett knyte med det nödvändigaste man behövde för en ev. flykt och förde detta plus en del andra saker till ett närbeläget magasin, dit vi skulle taga vår tillflykt i händelse av att blodbadet skulle äga rum.

Vi vakade hela natten, men ingenting särskilt hände. På grund av alla oroligheterna beslöts det att vi, dock med undantag för min far, med det snaraste skulle resa över till Finland.

Efter en hel massa besvär lyckades vi så småningom få tillstånd att en afton stiga ombord på en ångare. Resan denna afton blev ej lång, ty vid det första minbältet hittade man ej minporten. Vi fingo vända om, och nästa morgon började färden på nytt. Men nu konvojerade av 3 ryska jagare för ev. tyskt anfall. Allt avlöpte dock väl.

I Finland var det förhållandevis lugnt, men snart började man anse ställningen ohållbar samt profetera om skräcktider, ty den 12 november ledo Kerensky och hans parti, mensjeviterna ett avgörande nederlag vid Tsarskoje Selo mot bolsjevikerna.

Nu vidtog en storstrejk i Finland som räckte 1 vecka, varvid de flesta affärer, skolor o.d. voro stängda samt plundringar och mord blevo även alldagliga företeelser.

Den 27 januari 1918 visade sig de första rödgardisterna då de besatte alla officiella anstalter, vilket gick ganska lugnt, i synnerhet vad besättandet av telefoncentralen beträffar, som jag händelsevis såg.

Under den närmaste tiden såg man jämt beväpnade röda gående med nyss häktade, i de flesta fall framstående fredliga finnar, mellan sig upp till Smolna, de rödas högkvarter, varifrån få av de häktade återvände. De arkebuserades, i de flesta fall utan dom och rannsakan.

Utlänningarnas neutralitet respekterades samt voro de skyddade genom resp. konsulat. För säkerhets skull hade vi av svenska konsulatet erhållit ett plakat, på vilket det på tre språk stod: "Svensk undersåte", nämligen svenska, finska och ryska, och som nu sattes upp på dörren.

Men så småningom började det även bliva farligt för utlänningarna, i synnerhet för skandinaverna, ty de vita trupperna som voro i all avsaknad av vapen, hade förfrågat sig om hjälp i Skandinavien, och som alla veta kom den senare.

Svenska staten beslöt emellertid att hjälpa utlänningarna från Finland och för den skull sände den över en isbrytare och två av Sveabolagets ångare, nämligen Heimdall och Vineta. Denna vinter var isen ovanligt tjock och stark, och då det visade sig omöjligt för fartygen att komma till någon hamn vid Finska viken, beslöto de att anlöpa Mäntyluoto utanför Björneborg vilket också skedde.

Min mor rådgjorde nu med Sveriges generalkonsul i Helsingfors, herr Ahlström, om det ansågs nödvändigt att resa över till Sverige. Han uppmanade henne med det bestämdaste att resa så fort som möjligt.

Den 14 februari på morgonen avreste vi alltså och fingo sällskap med ett par hundra andra utlänningar.

Vid ankomsten på kvällen till Björneborg möttes vi av den mindre angenäma underrättelsen, att hjälpexpeditionen avgått samma morgon till Stockholm, men att den om ett par dagar skulle återkomma. Dessa några dagar blevo, som det sedan visade sig, två veckor. Under denna tid hade vi tillfälle att se den röda maktens härjningar. Bl.a. häktades källarmästaren på det hotell där vi bodde, vidare yrkade de röda på att få undersöka våra rum, mot vilket vi alla utlänningar naturligtvis protesterade. Svenska klubben, där vi åto, besattes av de röda samt gjordes till sjukhus. Ofta blevo vi hånade och utsatta för andra otrevligheter av de röda, dock för det mesta av de yngre. Min mor samtalade ofta med äldre röda, och det var med tårar i ögonen de omtalade huru de blivit tvungna att lämna hustru och barn och gå in i de rödas leder, ty hade de vägrat skulle de ögonblickligen nedskjutits eller fått genomgå tortyr, i all dess omänsklighet.

Trots alla oroligheterna anordnades dock fester av olika slag samt maskerader på hotellet och bland de bekantskaper, som min mor då gjorde och vilka senare ofta besökt vårt hem, märkas fru Tönnisson, maka till f.d. (oläsbart) Jaan Tönnisson i Estland och minister Edward Wirgo, som från 1921 till mitten av 1928 representerat Estland här i Sverige, samt den över hela världen kända madam Kollontay, f.d. ryskt sändebud i Norge, Mexico och Stockholm.

Morgonen den 1 mars löpte ångarna in i Mäntyluotos hamn, men denna gång voro de endast två till antalet. Strax utanför finska kusten hade en av dem, nämligen Vineta, råkat i skruvis och sjunkit.

Samtidigt erforo vi anledningen till det långa dröjsmålet. Sedan fartygen avlämnat alla flyktingarna i Stockholm sändes de till Åland, detta var den s.k. Ålandsexpeditionen. Den 21 februari avslöts i Mariehamn ett fredsfördrag mellan verkställande kommittéer för ryska garnisonen på Åland (som då förstärkts av några hundra finska rödgardister) och finska sydvästra arméns stab, enligt vilket Åland skulle utrymmas av såväl de ryska som de finska trupperna, och dessutom skulle de senare avväpnas.

Av dessa trupper överfördes de vita den 24 februari med de omnämnda fartygen till Harg i Stockholms län för vidare transport med järnväg till Finland.

Vinetas undergång medförde nu den följd att endast de med skandinaviskt pass försedda flyktingarna skulle få medfölja till Sverige. Allt som allt uppgick flyktingarnas antal till 700-800.

Resan till Mäntyluoto skulle göras med tåg och vid tiden för dess avgång rådde ett rörligt liv på stationen.

En som syntes vara mycket bedrövad för att ej få följa med till Sverige, var herr Wirgo. Den 24 februari, dagen innan tyskarna intogo Reval, proklamerade Estlands provisoriska regering Estlands självständighet. Samtidigt skickades till till andra makter, framför allt till västmakter, delegater, som hade att för Estland begära erkännande i uttalanden, och en av dessa delegater var just minister Wirgo.

Då han nu ej själv kunde komma över, ansåg han det dock bäst att alla hans viktiga papper kommo med på något sätt. Därför vände han sig till fru Tönnisson med anhållan, att hon skulle försöka smuggla dem över till Sverige. Som herr Tönnisson var estnisk representant i Sverige vid denna tidpunkt, hade fru Tönnisson fått svenska statens särskilda tillstånd att medfölja denna expedition. Hon lovade herr Wirgo att försöka göra sitt bästa.

Kl. 17 foro vi äntligen iväg, och 20 minuter senare voro vi i Mäntyluoto, men där låstes alla vagnsdörrar av de röda. Vi sutto så inestängda i flera timmar. Plötsligt erforo vi att det skulle bli kroppsvsitation, innan vi fingo stiga ombord. Nu blev det liv och rörelse i alla kupéerna. De flesta passagerarna hade något att gömma undan, och fru Tönnisson kom inrusande till min mor med de estniska statspapperen, ty hon var säker på att bli visiterad. Som min mor redan hade c:a 10 brev att smuggla över, var det med tvekan hon beslöt att göra detsamma med dessa papper. Men plötsligt fick hon en idé. Jag hade under de två veckorna i

Björneborg samlat en massa cigarraskar, vilka jag tagit med mig. I dem placerades papperen, och det stora ansvaret lades på mig.

Kl. 22 öppnades äntligen dörrarna, och vi fingo marschera in i tullhuset. Som min mor hade att hålla reda på mig och mina syskon, kom hon sist in i tullen. Färdledaren, herr Hallkvist, lät henne dock, trots de långa köerna, komma först till passviseringen, läkaren och kaptenen, hos vilken hytterna utdelades.

Under allt detta strövade jag med mina cigarraskar under armen omkring i tullhuset och studerade det rörliga livet. Men så småningom kommo mina askar i oordning, varför jag gick till närmaste disk för att ordna dem. Vips var ett par händer framme för att undersöka deras innehåll. Mitt hjärta for upp i halsgropen, så rädd blev jag, men till min stora glädje upptäckte händernas ägare ej papperen och allt avlöpte väl. Estland var i någon mån räddat.

Väl komna ombord på Heimdall möttes vi av fru Tönnisson, som lidit de förfärligaste kval för papperens skull, men nu blev hon strax som en annan människa.

Nästa morgon, när vi skulle lämna Mäntyluoto, blev det ganska livligt på kajen. De röda hade fått nys om att en finsk undersåte, assessor Curtén, som de länge förgäves sökt efter, hade med svenskt pass lyckats komma ombord, och nu ville de ha honom utlämnad. De stodo rätt morska med sina laddade gevär riktade mot fartyget men när Heimdalls kulsprutor togos fram, blevo de beskedliga och läto oss fara i fred.

Efter en 4 dygns omväxlande färd kom jag för första gången till Stockholm, men vistelsen blev ej lång, redan den 16 maj trampade jag finsk mark i Åbo, nya öden och upplevelser till mötes, men det är –för att missbruka en Kiplingsk sentens- ”en annan historia”.